

Brug sproget, brug kroppen!

Om handlingsorienteret mundtlighed i tyskundervisningen

Hvad betyder det for mundtlighed i tysk, at den impulsive og improvisatoriske sproghandling tilsyneladende er så stor en udfordring for mange elever? Og hvorfor er det i fremmedsprogsundervisningen afgørende at kunne agere og reagere spontant og autentisk?

En folkeskolelærer fortalte mig for nylig, at han ofte oplevede, hvor svært det er for mange elever at sige noget på tysk, medmindre de har haft god tid hjemme til at forberede det, som de skal sige. Lidt senere havde jeg i en anden sammenhæng en kollegial snak om digitale teknologier og mundtlighed. Kollegaen havde undersøgt, hvordan it-værktøjer kan støtte og forbedre en mundtlig fremlæggelse – altså gøre den nærmest perfekt og fejlfri og dermed skjule mulige begrænsninger. Det er nok ikke særlig overraskende historier, men de har fået mig til at genoverveje, hvilke dilemmaer der opstår, hvis al mundtlighed skal planlæg-

KAREN WOBESER
Lektor i tysk, VIA University College

ges – og måske perfektioneres i en sådan grad, at enhver spontanitet er forsvundet. Hvad betyder det mon reelt for mundtlighed i tysk – et sprogfag med mange forsigtige sprogbrugere – at den impulsive og improvisatoriske sproghandling tilsyneladende er så stor en udfordring og måske ligefrem under pres? Og hvorfor er det i fremmedsprogsundervisningen så afgørende at kunne agere og reagere spontant og autentisk?

Som tysklærer på læreruddannelsen underviser jeg nogen, der selv skal lære at undervise. Den dobbelthed betyder, at de studerende personligt skal arbejde med at udnytte forskellige kommunikationsstrategier og dermed bruge alle deres sproglige resurser. De skal lære at kommunikere *på trods af* usikkerhed – og samtidigt blive gode til at formidle denne erfaring videre til deres kommende elever. Vi taler i undervisningen også om, at oplevelsen af at være *ny* sprogbruger og lære at kompensere for et begrænset sprogligt repertoire, indeholder et ikke ubetydeligt dannelsespotentiale: Tænk, hvis man derigennem kan udvikle forståelse for og empati med andre mennesker i verden, der af forskellige årsager også taler et "på-vej-sprog"!

Altså er tysk i bedste fald både et kreativt og selvudviklende dannelsesprojekt. Samtidigt er mundtligt sprogarbejde som bekendt krævende og forlanger tid, indsats og ikke mindst fantasi, mod og kropslighed. Også i sprogundervisningen taler man i dag om "embodied cognition", en holistisk tilgang til læring som noget, der sker i et samspil mellem krop, hjerne og omverden. "Semantiserende gestik" understøtter indlæring af ord og chunks – kroppen tænker med,

siger Michaela Sambanis (Fremdsprache Deutsch 2020). Hun foreslår, at også ældre elever udfører bevægelser i forbindelse med sprog, for eksempel som i følgende warm-up-øvelse: Læreren eller en elev læser sætningerne højt, mens alle andre udfører passende bevægelser: *Ich gehe. Ich gehe langsam. Ich gehe schneller. Ich renne. Ich stehe bei der roten Ampel. Ich gehe weiter. Es beginnt zu regnen. Ich gehe im Regen. Es ist kalt, und es beginnt zu schneien. Ich gehe im Schnee, dann auf Eis. Ich rutsche aus.* Tidsskriftet "Fremdsprache Deutsch" vier et helt temanummer til den "performative Didaktik" og forklarer gennem anskuelige, praktiske eksempler, hvordan dramapædagogik og fremmedsprogsundervisning kan kobles sammen.

Sprachnotsituationen

Det er kendt viden, at man lærer et nyt sprog ved hele tiden at strække sit intersprog. Det sker ved at afprøve forskellige hypoteser: Kan man mon sige det på den her måde? Kommer jeg igennem med mit budskab, hvis jeg bruger det her begreb eller den her chunk? Først gennem brug opdager eleven eventuelle huller i sit intersprog, og det giver – forhåbentlig – anled-

ning til øget opmærksomhed: Eleven vil ideelt set prøve at få tjekket forskellene af og udfylde hullerne – både i det sprog han/hun producerer og hører. Sikkert er: Hvis man bliver forstøet – uanset huller – fører det til en succesfølelse!

I en ægte, fremmedsproglig hverdag udsættes man konstant for pres. Der er ikke ret meget tid til at søge efter ord og vendinger, og man er nødt til at improvisere på stedet. DaF-Dramapædagogen Elektra I. Tselikas kalder improvisationerne for "Sprachnotsituationen": Sprogbrugeren skal agere og reagere spontant og autentisk, og han/hun skal hurtigt kunne orientere sig og skifte fra én rolle til en anden (Tselikas 2002). Online-sprogkurset på "Deutsche Welle", "Nicos Weg", er forklædt som seriedrama i 228 (!) afsnit og indeholder på fire sprog-niveauer netop utallige "Sprachnotsituationen", hvor skuespillerne bruger hele strategi-repertoire: At opfinde ord, omskrive, forenkle, bede om hjælp og bruge kropssprog og mimik. I bed-

ste fald kan hovedpersonen Nico motivere elever og studerende til at udnytte deres intersprog og lære, hvordan de overvinder vanskeligheder. Der er ud over et væld af forskellige opgavetyper også manuskripter til alle afsnit, så scenerne kan spilles i klassen – selvfølgelig til sidst uden manuskript. Miniserien "Mein Weg nach Deutschland" (Goethe-Institutet) er tænkt som en del af et integrationsprojekt for nyankomne og indeholder også masser af sproglige nødsituationer, hvor hovedpersonen Nevin igen og igen må strække sit "på-vej-sprog" og forsøge at løse forskellige udfordringer. Selvfølgelig mærker man, at det er et undervisningsmiddel for migranter – men alligevel kan serien sagtens bruges som afsæt for drama i klasseværelset. Tselikas forslår ligefrem at behandle elever og studerende som tosprogede og udsætte dem for situationer, der er atypiske for klasseværelset. Hun sammenligner dét at lære et fremmedsprog med en skuespillers arbejde: Man forlader sine fortrolige omgivelser og går ind i en

fremmed, fiktiv verden med sin helt egen dynamik – for derefter at vende tilbage til det fortrolige. Den legende atmosfære skal hjælpe med at overvinde det såkaldte affektive filter, som er forbundet med fremmedhedsfølelsen.

Chunks som forudsætning for et brugssprog

Der er i de utallige metodiske DAF-bøger på markedet masser af tips til scenarier, der skal lokke eleven ind i en fiktiv verden. Begrebet "Scenariendidaktik" forklares og udfoldes grundigt i "55 kommunikative Spiele" (Daum, Hantschel 2014): Smalltalk/ social kontakt; give instruktioner; bede om råd eller give råd; forklare, diskutere eller overtale; forhandle, blive enige; brokke sig; købe/bestille noget; invitere nogen; fortælle eller berette. Scenarierne er lige til at bruge, men afhængigt af niveauet kan det alligevel være nødvendigt at stilladsere eleverne endnu mere: Udlevere talekort med hverdagsvendinger, halve sætninger, som eleverne selv skal færdiggøre, chunks og gambits på tavler eller plakater. Chunks er ganske enkelt en forudsætning for, at eleverne kan få et brugssprog. Som en kollega har udtrykt det: "Det er bedre at gå med krykker end slet ikke at gå!" Og "krykkerne" fjernes selvfølgelig, når man er i stand til at undvære dem.

Et læringsspil som "Willst du mit..." kan spilles på mange niveauer. Det består af to sæt ens kort med billeder af forskellige steder, handlinger eller transportmidler (en cafe, en skov, et tog, en cykel, en fodboldspiller, én der vandrer etc.). Kortspillet går ud på at samle par med to ens billeder.

A spørger fx B: *Willst du mit ins Cafe?* Har man ikke kortet, udtænker man et passende svar: *Leider nicht, habe keine Zeit, ich habe etwas anderes vor*. Har man kortet, afleverer man det og svarer positivt: *Gerne, total gute Idee, wann treffen wir uns?* Disse chunks udleverer læreren selvfølgelig på talekort, hvis der er brug for stilladsning. Det gode ved den slags læringsspil er den tydelige rammesætning, og at alle er nødt til at deltage og kommunikere. Der er samtidig masser af muligheder for både at svare mere enkelt og mere avanceret og dermed differentiere.

"55 Spiele mit Chunks" (Schwarz 2020) indeholder mange brugbare kommunikative spil og kreative problemløsningsopgaver, som er nemme at anvende. Selvom der står A1- og A2-niveau på de øvelser, man finder frem til, skal man ikke være nervøs for, at det bliver for banalt. Tselikas (og mange andre didaktikere) betoner, hvor risikofyldt det reelt kan føles at kaste sig ud i at sige noget flydende, kreativt og spontant på et fremmedsprog – som om det var ens eget modersmål. For samtidigt er sprogbrugers hoved måske fyldt op med tanker om sproglige konventioner, regler og strukturer – en "tvang", der kan hæmme og udløse angst og manglende selvtillid.

I arbejdet med at nedbryde hævninger foreslår undervisningsmaterialet "Grenzgenial" ligefrem "Volapyksi-Deutsch": Sig noget, der lyder så tysk som muligt – i stedet for at slå over på dansk eller et andet sprog (<https://www.grenzgenial.dk/de/themenverlauf/so-klappts-deutsch-sprechen-im-unterricht>). Det skal selvfølgelig betragtes som et stadium i sprogtilegnelsen, men man skal ikke underkende det frisættende potentiale, der ligger i samtaler med et element af nonsens.

Noget andet, der kan få snakken til at flyde, er brugen af gambits. Birgit Henriksen kal-

der dem ligefrem for "samtalens olie" og har gode argumenter for, at de skal læres:

1. De er interpersonelle; aktiv lytterfeedback viser, at man er interesseret og følger med.
2. Gambitter er autentiske og naturlige (Henriksen 2019).

Kommunikative opgaver som *Speed dating* træner både ægte kommunikation og de feedbacksignaler, som bruges undervejs: *Sag mal! Ehrlich? Super; prima; hätte ich nicht gedacht; ist es wahr? Tatsächlich!*

Du bist 40-50 Jahre alt, und du triffst auf einer Party alte Freunde.

Fang so an:

Als du 18-25 Jahre warst, was hast du getan?

Zum Beispiel:

Ich habe eine Ausbildung als.... gemacht

Ich habe eine Reise nach gemacht

Als du 30 Jahre oder 35 Jahre warst, was hast du getan?

Zum Beispiel: Ich habe meine Frau/meinen Mann kennengelernt

Ich bin nach Australien/in die USA ausgewandert

Ich bin nach Kopenhagen gezogen

Jetzt bist du 40-50 Jahre alt:

Was ist dein Beruf/deine Arbeit?

Verdienst du viel Geld?

Wo wohnst du? Wie wohnst du?

Bist du verheiratet? Wie heißt dein Mann / deine Frau?

Hast du Kinder, wie viele? Und wie heißen sie?

Hast du ein Haustier?

Hast du ein Auto? Welches?

Was machst du in deiner Freizeit? Sport, Musik oder was anderes?

Der er ikke et problem, at elever ind i mellem får mundtlige opgaver – for eksempel *Speed dating* – som de kan forberede sig på hjemme fra. Det giver sikkerhed og mestringsfølelse at øve sig på noget og kan ofte være en stor hjælp for forsigtige sprogbrugere. Dilemmaet opstår som før nævnt, hvis al mundtlighed skal planlægges – og måske perfektioneres i en sådan grad, at enhver spontanitet er forsvundet. Lone Ambjørn har sagt om forberedte oplæg, at de bliver *monologiske*, og at de fremprovokerer anvendelse af en sproglig norm, der ligger tættere på skriftsproget end på talesproget. På den måde stilles der alt for store krav til korrekthed og præcision, som slet ikke kan efterleves i det normale talesprog (Ambjørn 2006). Hun anbefaler samtidigt at bevidstgøre elever/studerende om de grundlæggende forskelle mellem mundtlig og skriftlig diskurs, så de forstår, at mundtlighed netop er *talesprog*: Kortere sætninger, ofte endda ufuldstændige, fyldord og kropssprog.

"Tysk du kan tale" (Klitnæs 2011) er et godt eksempel på en serie mundtlige øvelser, der både forbereder og træner eleverne til at kommunikere naturligt og uformelt i dialoger, hvor de enten skal lave aftaler, forhandle eller løse problemer. Læreren kan også lade eleverne improvisere helt spontant: 1) *Du hast einen Tisch reserviert aber kommst zu spät. Der Kellner sagt, der Tisch ist nicht mehr frei. Du bist sauer! 2) Der Kellner kippt*

aus Versehen ein Glas Rotwein um. Der Wein landet auf deinem neuen Pullover!

Man kan opfinde andre sjove scenarier ved hjælp af forbudsskilte i forbindelse med parkering, cykling, skating og hundeafføring – og ikke mindst øve sig på at bruge kroppen til autentisk at leve sig ind i konflikten. Bevægelse afværger stress og konkretiserer. Det nonverbale: gestik, mimik, kropssprog – for eksempel dét at kunne udvise distance og nærhed – har altid været afgørende for mundtligheden – og det er færdigheder, der kun kan læres med kroppen. Som sagt tænker den med, når vi lærer sprog. Derfor: At bruge sproget er også at bruge kroppen!

Litteraturhenvisninger

Henriksen, Birgit: Fokus på det oversete overforråd. I: Sprogfag i forandring, bind 1. Samfundslitteratur 2019

Tselikas, I. Elektra: Dramapädagogik im Sprachunterricht. Orell Fuessli 2002

Klitnæs, Paul: Tysk du kan tale. Systime 2011

Fremdsprache Deutsch, Nr. 62 – Performative Didaktik. Erich Smidt Verlag/Goethe Institut 2020

Ambjørn, Lone: Om tale, tiltale og samtale i fremmedsproglig mundtlighed. Anglofiles Journal of english Teaching 2006

Holst-Pedersen, Jette von: Chunks – en vej til kommunikativ kompetence i tyskundervisningen. Sprogforum nr. 61, 2015

Daum, Susanne; Hantschel, Hans-Jürgen: 55 kommunikative Spiele. Klett Verlag 2014

Schwarz, Eveline: 55 Spiele mit Chunks. Klett Verlag 2020

<https://www.grenzgenial.dk/de/themenverlauf/so-klappts-deutsch-sprechen-im-unterricht>